

# ATATÜRK, YAPTIKALARİLE DE, ANLATTIKLARİLE DE BÜYÜKTÜR

*Cemil Bilsel*  
*Istanbul Üniversitesi Rektörü*

Atatürk, yaptıklarıle büyüktür. Bu büyüklüğü O'nun sağlığında söyledik. O'nun ölümile ağlaştığımız günlerde söyledik; bugün söylüyoruz.

Bu büyüklüğü O'na erişen bizler ölüncüye kadar söyleyeceğiz, bizden sonra çocuklarımız söyleyecek, onların çocukları söyleyecek, tarih söyleyecek.

Hegel'e de Schiller'e de isnat olunan meşhur sözdür: «Tarih, dünya mahkemesidir». Geçmiş, geleceğe bu mahkeme önünde hesap verir. Her millet ve milletlerin mukadderatında rol oynayan herkes bu mahkemeden geçer. Dünyaya hükmedenler bu mahkemede hüküm giyerler.

Türk Milleti, dünyada başka hiçbir milletin yapmadığını **O'nunla** yaptı. Dünya harbi ertesinde, yenen ve yenilen her millet, dünya devletlerinin kararlaştırdıklarını kabule mecbur oldu. Yalnız Türk milletidir ki, kendi şartlarını kendi kararlaştırdı ve bütün devletlere kabul ettirdi.

Atatürk, Türk milletinin her milletten ağır muameleye tâbi tutulduğu ve ortadan kaldırılmak istenildiği umutsuzluk günlerinde inancını kaybetmedi. Kurtuluş yolunu müstevililere yalvarmakta ve hoş görünmekte değil, Türk milletinin özüne ve kabiliyetine dayanarak savaşmasında gördü. Tarihin eşsiz güçlüklerinde Türk milletine bunu hazırladı, Türk milletile bunu yaptı. Bundan sonra da, kötü idarelerin geriletği ve yabancılar için çalşır bir varlığa çevirdiği memlekette, milletin kudret ve kabiliyetine dayanarak kendi için yavaş modern ve şerefli bir devlet kurdu.

Bu suretle Atatürk'ün, Türk Milletinin mukadderatında oynadığı rol, memleketi kurtarmak ve kurtardığı memlekette milli Türk devletini kurmak olmuştur. **Atatürk, bunu tarihin gidişini değıştirenerek yapmıştır.**

**Ancak büyük adamlar tarihin gidişini değiştirebilir. Atatürk bu büyüklerden biridir.**

İçinde bulunduğu şartlara göre muhakeme edilirse, tarihin gidişini, çok ağır şartlar altında değiştirmiş olduğu için, Atatürk'ün büyüklüğü daha da büyür.

Türk milleti Ona ve O'nun büyüklüğüne yürekten bağlı idi. Gencinden yaşlısına, köylüsünden şehirlisine, zengininden fukarasına kadar her ferdi günlerce O'na ağladı. O'nun sağlığında, otoritesini milletinin yüreğinden aldığını, bütün nüfuzunu milletinin sevgisine dayandırıldığını ileri sürüyor idik.

Türk milleti, O'nun ölümünde duyduğu acının derinliği ile bütün dünyaya bunun ispatını verdi.

O'nun öldüğü güne kadar, tarihin, biri öbürünü tamamlayan üç önemli hâdisesi karşı karşıya idi:

1. Müttefik donanmalar, 915 şubatının on dokuzundan martın on sekizine kadar, en kuvvetli gemilerle Boğaza saldırdılar. En ağır zayıyla çekildiler. Müttefik ordular 23 nisan 1915 de Gelibolu yarımadasına en kuvvetli vasıtalarla çıktılar. En şiddetli muharebelerle Boğazı açmağa çalıştılar. Bu uğurda 250 bin kişiyi orada gömerek çekildiler.

2. Donanmalar ve ordular, en şiddetli hücumlarla açamadıkları Boğazdan Mondros mütarekesile geçerek 13 ikinciteşrin 1918 günü İstanbulla geldiler. Mütareke şartları hilâfına İstanbulu da işgal ederek beş yıl Türklüğe unutulmaz acı günler yaşattılar.

3. Donanmalar ve Ordular Lozan tahliye protokolu hükmünce 2 birinciteşrin 1923 günü İstanbuldan ayrıldılar.

Protokolun tesbit ettiği müddet bitmeden çekildiler ve Türk askerini merasimle selâmlıyarak ve O'nun önünden geçerek çekildiler. Fakat çekilen ve yerlerini alan ordular ve donanmalar birbirlerinden ayrı duygularda idiler ve öyle kaldılar.

**Çekilen ve yerlerini alan donanmalar ve ordular, O'nun ölümü önündedir ki birleştiler.** Bütün insanî ve millî duygularile birleştiler. Sarayburnundan yüklenen tabutunu, Boğazdan sırf bunun için geçmiş donanmalar Türk donanmasıyla beraber selâmladılar. Türk ve dost donanmalar toplarını beraber attılar. Beraber uğurladılar.

Memleketlerinden O'nu selâmlamak için gelmiş ordu parçaları, Ankara'da O'nun önünden Türk askerile beraber geçtiler. O'nu en büyük askerî törenle selâmladılar. Muzikaları en büyüklere çalınan matem havalarını beraber çaldılar.

İngiltere Hükümeti, Çanakkale harbine ait eseri :

«Büyük bir kumandan, asil bir düşman ve âlicenap bir dost şerefine,

Türkiye Cumhuriyeti Reisi Cumhuriyet Gazi Mustafa Kemal Hazretlerine,

Haşmetli İngiltere Kralının Hükümeti tarafından takdim edilmiştir.»

İbaresile O'na resmen sunmuştu. İngilterenin haşmetli Kralı, O'nun cenaze merasiminde mareşalile kendini temsil ettirdi.

İnsanlığın Büyük Adamı önünde, en büyük ve en uzak devletlerden en yakın ve dost devletlere kadar bütün dünya hürmetle eğildi. Bütün dünya günlerce O'ndan takdirle, sitayişle, teessürle bahsetti.

**Ölü önünde doğru söylenir, dünyanın her yerinde doğru söylendi: "Atatürk, yaptıkları ile büyüktür.,"**

Atatürk, yalnız yaptıkları ile değil, anlattıkları ile de büyüktür.

Anlatışında inandıran, kendine çeken ve bağlayan bir kudret vardır. Açıklık ve kat'ilik bütün anlatışlarına hâkimdir. Tereddüt ve şüphe, kararlarına olduğu kadar anlatışlarına da yabancısıdır.

Hazırlanarak konuşur ve konuşurken görüşünün ve gösterişinin üstünlüğünü mutlaka duyurur. Üstünlüğünü duyuramayan, amacına iletemeyen konuşmadan hoşlanmaz.

Bir gece, sevdiği iki değerli zat arasında geçen, fakat neticesiz kalan şiddetli bir münakaşa sebebiyle, onlardan birini tenkit etti; düşürmek için hücum edişinden dolayı değil, düşürmeğe karar verince bunu temin edecek surette hazırlanmamış ve düşürememiş olmaktan dolayı tenkid etti.

İnandıran, kendine çeken ve bağlayan anlatışları, kurtuluş savaşının büyük güçlüklerinden bir çoğunun giderilebilmesi sırrını da açar.

Erzurum ve Sivas kongrelerinde de, ilk Büyük Millet Meclisinde de, hattâ istenilmiyerek reisliğe seçiliş; daha sonra bu meclisce kendisine Başkumandanlık verilmiş, saltanatı kaldırış, hep anlatış kuvvet ve kudretile üstünlüğü duyuruşun, inandırışın ve kendine çekişin birer tecellisidir.

Büyük Millet Meclisi 23 nisan 1920 de - kendi ifadesinden de anlaşıldığı üzere - tekbirlerle, dualarla açıldı. Millet Vekillerinin çoğu saltanatçı, hilâfetçi ve şeriatçı idi. Çoğunun başında sarık vardı. Kürsüde dua ettirilmişti. Bütün iktidarı kendisine devrettiği işte bu Mec-

lis, Atatürk'ü, ilk nutkunu dinleyerek, Reis seçti. O' nun meclisteki ilk nutkunu ve bunun tesirini anlatan Tanrıöver'den duymuştum: «O anlattıkça başımızı bulduğumuza inanımız artıyordu. Tereddütsüz O' nu baş seçtik.»

Ben Atatürk'ü en evvel 1924 Ağustos'unun otuzunda Dumlupınarda dinledim [1].

Mareşalden, Büyük Millet Meclisi Reisinden, Darülfünun Emininden, Baro reisinden ve Matbuat Cemiyeti Reisinden sonra kürsüye çıkan Atatürk, Büyük Zaferin büyüklüğünü duyuran uzun bir nutuk söylemişti. Tesiri halâ üzerimde ve bir çok cümleleri hatırımdadır: «Biraz sonra dünyada bir inhidam olacaktı. Beklediğimiz halâs güneşinin doğabilmesi için bu inhidam lâzımdı.» Harflerin ve kelimelerin üzerine basarak kuvvetle söylediği bu sözlerle önümüzde bir âlem yıkılıyor, onun gürültüsü duyuluyor gibiydi. O'nun elile gösterdiği tarafta, anlatışile köylerin tutuştuğu, orduların ilerlediği, bütün bir ordunun mahvedildiği görülüyor gibi idi.

**Büyük bir zaferin büyük anlatılışı!** Hepimiz bunu dinlemekten gurur ve heyecan içinde oradan ayrıldık. Nutkun akisleri Atina gazetelerinde bile parlak oldu.

Ondan sonra, Atatürk'ü ertesi yıl 1925 ikinci teşrininin beşinci perşembe günü, Ankara Hukukunu açarken dinledim.

Yaptığı işlerin herbiri bir büyüğe şeref verecek kadar büyük olan Atatürk, «Cümhuriyetin müeyyidesi olacak bu büyük müesseseyi açmaktan duyduğum saadeti, hiç bir teşebbüsde duymadım.» dedi. Bu ne kuvvetli cümle idi. Atatürk, bu kadar kuvvetli bir sözü, inkilâp hukukunu kurmaya verdiği önemi göstermek için söylemişti. İnkilâp yapılmıştı. Şimdi inkilâbın hukuku kurulacak ve artık bu hukuk okutulacak ve öğretilecek idi.

Atatürk, ilmi, medeniyeti yüceltiyor, kendini de yaptığı inkilâbı da ilmin bu yüceliği önünde eğilmiş gösteriyordu. Fakat eskiye durmadan vuruyordu. O suretle ki, geri bırakan eski hukuk, inkilâp ruhunu duyamayan eski hukukçular, O'nun yıldırımından daha sert ve daha yakıcı vurmaları ile gözlerimizin önünde cansız yere serildi. Büyük Türk inkilâbı ve onun güneş gibi parlayan başarıcısı gözümüzün önünde gittikçe yükseldi!

[1] Darülfünun beni de bu merasim için seçmişti. O vakit Ankara'da bulunuyordum. Ankara'dan Dumlupınar'a Başvekil İsmet İnönü beni kendi vagonunda götürmüştü. Aynı vagonunda bulunan Mareşal Çakmak, bana geçtiğimiz yerlerdeki mücadele safhalarını anlatmıştı. Büyük istifade etmişim.

Atatürk'ü hususî olarak, ilk defa Adliye Vekili Mahmut Esat Bozkurd'un Çankaya'daki köşkünde, o sıralarda dinledim. Bozkurt, Atatürk'ün şerefine bir akşam yemeği veriyordu. Oturduğu ev Çankaya'nın en iyi yerli evlerinden biri idi. Fakat nihayet bir koridor üzerinde dört odası vardı. Yemek odası ancak on on iki kişi alabilirdi. Başvekil İsmet İnönü, Ticaret Vekili Ali Cenani, Hariciye Vekili Tevfik Rüştü, Nuri Conker, Ağaoğlu Ahmet, Yusuf Akçura, Falih Rıfki Atay, Cemal Hüsnü, Yunus Nadi davetliler arasında idi.

Atatürk akşamın tam saat 7 sinde geldi ve sabahın 5 ine kadar oturdu.

En çok o söylüyordu. Sırf kulak kesilmiştim. İttihat ve terakkinin son günlerinden ve harbin idare ediliş tarzından bahsedildi. Tenkidlerindeki isabet ve şiddet bana çarptı. Her mutaleayı dinliyor ve sonra kendi düşüncesini söylüyordu. Bu, hepsinin üstünü oluyordu. Ondan geldiği için değil, en doğrusu ve en iyisi olduğu için üstün oluyordu.

Bir aralık şapkaya temas etti. Öğülmek ister gibi olduğunu sezdim. Ben söze başlarken, «Beyefendi söylüyor, dinleyelim.» diye herkesi sükûta davet edişindeki ihtimamı halâ hatırlarım.

Millete şapka giydirmenin önemini ve bunu açıkçe söylemenin faziletini kim yüreğinde duymamıştır? Birkaç cümle içinde bunu anlattım. Avrupa'nın tazyiki ile, biraz oyalamak ve biraz da gösteriş için yapılmış tanzimat reformü ile, faydasını ve lüzumunu duyarak kendimizin inanla yapmakta olduğumuz reformun arasında esaslı fark vardır. Bunu göstererek, dünya Üniversitelerine bir yazı yazmakta olduğumu da anlattım, memnun oldu.

Vakit epey geçmişti. Meğer gecenin asıl bahsi bundan sonra başlayacak imiş! Sabahın saat 2 sine doğru idi, «Hukuk nedir? Bana Hukuku ve O'nun rolünü izah ediniz,» dedi. İşi üzerime almak hiç işime gelmedi. Dört beş saatlik konuşma bana, O'nun her meseleyi tetkik etmiş olarak ortaya attığını yeniden öğretmişti. Bahse karışmağa ve dinleyici kalmağa karar verdim.

Ağaoğlu, Hukuku Esasiye profesörü idi. Asıl söz ona düşerdi. O da, Yusuf Akçura da, Yunus Nadi de, Tevfik Rüştü de diğerleri de kısa ve uzun söz söylediler. Beni iki üç defa söze davet etti. Söz arasında temas edilen istiklâle ve bunu elde edişte Atatürk'ün ve Türk milletinin rolüne ait birkaç söz söyledim. Türk milleti olmasaydı Atatürk kendini büyülen büyük işleri yapamazdı. Fakat Türk Milleti de Atatürk olmasaydı, bu büyük işleri o güç günlerde yapamazdı.

İstiklâlini kaybetmiş nice Türkler bugün halâ istiklâllerine kavuşmamış olarak yaşıyorlar. Bunu anlattım. Fakat hukukun tarif ve izahı meselesine girişmekten çekindim. Kızmadı ve kendi söze başladı.

Evvelâ söz söyleyen beş altı kişinin fikirlerini hulâsa etti. Benim için de «mübahasaya iştirakten imtina buyurdular» dedi. En son kendi fikirlerini anlattı. Söylenenleri hulâsa edişdeki kudreti de, tetkik ettiği bahsı esaslî izah edişi de beni teshir etti. Fikirleri hulâsa ederken : İşte Baş! Kendi fikrini izah ederken : Ne vuzuh! diyordum.

Ogeceden sonra kendisini, meclisinde veya Büyük Millet Meclisinde pek çok defalar dinledim. Ve daima aynı inanla ayrıldım :

**Yaptıkları ile büyük olan Atatürk, anlatmaları ile de Büyüktür.**